

Na kraju Zbornika nalazi se kazalo osobnih imena koje je sastavio R. Bacalja (403-412).

Zaključujući prikaz rasprava sa znanstvenog skupa posvećenog 1000- godišnjici razvoja Samostana Sv. Krševana u Zadru, možemo zaključiti da je s obzirom na interdisciplinarnu zasnovanost uspješno predstavljena njegova milenijska povijesna, politička, gospodarska, duhovna i kulturno-umjetnička uloga u povijesti samog grada Zadra, ali i povijesti hrvatskog naroda općenito. Model organiziranja znanstvenog skupa pozivanjem istraživača različitog znanstvenog profila (povjesničari, paleografi, povjesničari umjetnosti i književnosti, arheolozi, muzeolozi) stoga je vrijedan i poticajan primjer i za proučavanje ostalih, svojim kulturno-povijesnim značenjem nezaobilaznih crkvenih ustanova i iz drugih dijelova hrvatskog prostora.

Lovorka Čoralić

GHERARDO O R T A L L I, PETRUS I ORSEOLO UND SEINE ZEIT

Anmerkungen zur Geschichte der Beziehungen zwischen Venedig und dem Ottonischen Reich, Centro Tedesco di Studi veneziani, Quaderni, No 39, Venezia 1990, str. 77.

Djelo talijanskog historičara G. Ortallija nastalo je sa svrhom prikazivanja pojedinih aspekata političke povijesti Venecije u razdoblju koji započinje izborom Petra III Kandijana za dužda (942. god.), preko vladanja Petra IV Kandijana (959-76), Petra I Orseola (976-978), Vitala Kandijana (978) i Tribuna Menija (979-982), te konačno završava dolaskom Petra II Orseola na mjesto mletačkog dužda (991.). Tijekom ovog vremenskog razdoblja od svega 50-ak godina centralna ličnost je, kako je to i u samom naslovu istaknuto, Petar I Orseolo i doba njegove dvogodišnje vladavine, a osnovna je problematika kojom se autor bavi prilikom razmatranja vladavine ovoga, ali i ostalih navedenih duždeva, vanjska politika Venecije s obzirom na odnose sa Otonskim Carstvom. U sklopu djela G. Ortallija sadržani su, iako malobrojni i nedovoljno produbljeni, podaci vezani povijest istočnojadranske obale, napose uz gradove Istre i Neretvansku oblast, te ćemo se na njih nešto opširnije osvrnuti prilikom prikazivanja svakog od poglavlja ovog djela.

U prvom poglavlju »Jedna nesigurna interpretacija svetosti« (5-15) autor ističe dva prijelomna momenta u životu dužda: a) okolnosti koje su dovele do njegovog stupanja na mjesto dužda i b) njegov iznenadni bijeg iz Venecije i stupanje u samostan Cuxa u Kataloniji. U prvom je slučaju riječ o nedovoljno razjašnjenom ulozi Petra I Orseola u kr- vavim događajima 976. godine u Veneciji, kada je nakon izbivanja pobune, te paljenja di- jela grada oko Trga sv. Marka, smrtno stradao dotadašnji dužd Petar IV Kandijan. Za autora je mnogo zanimljivija motivacija duždevog odstupanja i odlaska u samostan. Nasuprot prikazivanju u mletačkim kronikama (Ivan Đakon, Petar Damiani, Andrija Dandolo), koje su kao razlog isticale zasićenost svjetovnim životom i duhovno obraćenje dužda, autor ističe tadašnju političku situaciju (odnosi sa dinastijom Otona, pritisak opozicije iz redova jakih aristokratskih obitelji, itd.) kao osnovni momenat odstupanja Petra I Orseola. U ovom poglavlju autor se ukratko bavi i prvom pojavom ličnosti Petra Orseola u mletačkoj povijesti. Na osnovu izvještaja kronike Ivana Đakona o pohodu 33 mletačke galije koje je tijekom 948. godine dva puta poslao tadašnji dužd Petar II Kandijan sa ciljem da pokore Neretvane i tako osiguraju nesmetanu plovidbu Jadranom, autor u ličnosti »Petrusa Rosolusa«, koji je sa Ursom Badoerom tada bio zapovjednik mletačke flote, nalazi osobu kasnijeg dužda Petra I Orseola. Neuspješni mletački pohod na dalmatinsku obalu autor ne razmatra iscrpnije niti ističe njegov značaj za buduću politiku Venecije spram istočnojadranske obale, nego ovaj događaj smješta samo u kontekst identifikacije ličnosti dužda Petra I Orseola.

U poglavlju »Osnove za nesvakidašnji razvoj« (15-21) autor ukazuje na razdoblje koje je prethodilo vladavini Petra I Orseola kao na period u kojemu su postepeno stvarani preduvjeti za mletačku pomorsko-trgovačku ekspanziju. Ukratko se osvrće na neuspio pokušaj dužda Petra I Kandijana 887. godine da vojnom intervencijom pokori Neretvane, te poraz mletačke vojske i duždevu pogibiju u pomorskoj bici sa Neretvanima kod Makar- ske. Ističući kako je »conditio sine qua non« mletačke trgovačke ekspanzije bila kontrola istočnojadranske obale, autor ukazuje na polaganu i postepenu mletačku politiku privlačenja i potčinjavanja gradova sjevernog Jadrana (ugovori sa Koprom sklapani 932. i 976. godine) koja u vrijeme koje autor razmatra još nije mogla doći do izražaja, te koja je svoje znatne

uspjeha postigla tek u doba Petra II Orseola. Tribut mira koji je Venecija plaćala za slobodnu plovidbu Jadranom autor, međutim, ne smatra bitno ograničavajućim faktorom tadašnje mletačke trgovine na Jadranu, smatrajući da je njegovo dosljedno izvršavanje i plaćanje omogućavalo Veneciji da već tada započne sa snažnijim trgovačko-pomorskim prodorom prema Istoku, stvarajući tako preduvjete svoga budućeg ekonomskog razvoja i dominacije na Mediteranu.

U trećem poglavlju »Interesi za Lagunu od Karla Velikog do Otona; Petar IV Kandijan i oduševljenje zaleđem« (21-29) autor ukazuje na političku orijentaciju dužda Petra IV Kandijana i njegov interes za područje »Terra ferma«, koje je dovelo do zanemarivanja mletačkog interesa za Istok, što je, u svojim krajnjim posljedicama i dovelo do sve većeg nezadovoljstva u državi i do konačnog svrgavanja dužda. Poglavlje »Sklad između Kandijana i Otona« (29-35) odnosi se na vanjskopolitički aspekt mletačke povijesti u doba Petra IV Kandijana, prvenstveno odnose sa Otonskim Carstvom. Analizirajući ugovore koje su vladari obje države potpisivali tijekom ovoga perioda, autor ističe kako Venecija nije u njima nikada imala podređenu ulogu, ali je, s obzirom na jačinu Carstva, politička budućnost Venecije mogla dovesti do posljedica po političku samostalnost grada na Lagunama. Strah od ovisnosti koja bi mogla nastati bližim vezivanjem uz dinastiju Otona, također će predstavljati argumet protiv opstanka dužda Petra IV Kandijana.

»Značaj Istoka i društvena raščlanjenost« (35-40) naslov je slijedeće cjeline u kojoj se ukazuje na odnose sa Bizantskim Carstvom (doba cara Nikifora Foke 963. god.). Autor samo kratko spominje dekrete dužda Petra IV Kandijana 960. kojim se obnavlja zabrana trgovine robljem i prodaja građevnog materijala za gradnju brodova Saracenicima. Spominjući dekret o zabrani trgovanja robovima autor ne spominje da je u tom slučaju bila riječ o uvozu robova preko istočnojadranske obale.

»Nova ravnoteža snaga, drugi problemi« (40-47) poglavlje je u kojemu se ukazuje na period druge polovine X stoljeća kao na doba nove političke orijentacije Venecije, izražen sve većim interesom za istočnojadransku obalu, napose područje Istre. Godine 976. (autor otklanja dotadašnje mišljenje da je riječ o 977. godini) sklopljen je ugovor Venecije sa Kopro, koji je, prema mišljenju autora, početak sustavne i od tada sve izrazitije politike mletačke ekspanzije na Istočnom Jadranu kojoj je cilj postepeno ovladavanje tamošnjim najznačajnijim lukama i kontrola pomorskih puteva na Jadranu. U sklop mletačke ekspanzije na područje Istre uklapa se i događaj iz 972. godine, kada car Oton II poklanja Veneciji grad Isolu u Istri.

U poglavlju »Od Vitala Kandijana do Tribuna Menija; na tragu novih odnosa između Carstva i Venecije« (47-57) riječ je o političkim zbivanjima u Veneciji nakon Petra I Orseola, kada su sukobi jakih aristokratskih obitelji (najizrazitije Morosini-Coloprini) ugrožavale stabilnost države, a vlast i moć tadašnjih duždeva (Vitalis Kandijan i Tribun Menije) svodile na najmanju moguću mjeru. »Obračun u vrijeme Otona II« (57-66) vrijeme je u kojem se Venecija postepeno počinje izvlačiti iz krize koja je gotovo pola stoljeća ometala njezinu brzu vanjskopolitičku ekspanziju i činila je u velikoj mjeri ovisnom o politici Otona. Smrću cara Otona II 983. godine završava se ovo razdoblje za koje autor kaže da je započelo još u vrijeme Petra II Kandijana, te koje završava dolaskom jednog moćnog i za vanjsku politiku Venecije presudnog dužda - Petra II Orseola, s kojim će se vlast grada na Lagunama proširiti na veliki dio istočnojadranske obale. U razdoblju koje je autor uzeo kao okvir svojeg razmatranja (Petar II Kandijano /942/ do dolaska Petra II Orseola 992. godine) centralna je ličnost, i po vremenskom slijedu i po izražavanju političkih tendencija svojih neposrednih nastavljača, dužd Petar I Orseolo. Posljednje poglavlje »Natrug ka Petru I Orseolu« (66-72) stoga je logičan povratak ishodišnoj zamisli autora da u ličnosti i djelovanju ovoga dužda, unatoč njegovoj kratkotrajnoj dvogodišnjoj vladavini, prikaže sve ono što je obilježavalo mletačku politiku, napose s obzirom na vanjskopolitički aspekt odnosa sa carstvom Otona, u razdoblju sredine i druge polovine X stoljeća.

Zaključujući prikaz djela G. Ortallija možemo istaknuti nekoliko slijedećih momenata. Rad je zasnovan na ponovnom iščitavanju onodobnih kronika i novom tumačenju pojedinih problema povijesti Venecije u X stoljeću, napose aspekta vanjskopolitičkog odnosa sa Carstvom Otona. Iako se autor osvrće i na ekonomsku (pomorstvo, trgovina) pozadinu mletačke vanjske politike, te odnose sa Bizantom, koji je, unatoč trenutnim vlastitim slabostima i sve izrazitijim tendencijama Venecije za potpunim osamostaljenjem, ipak stalno prisutan čimbenik u mletačkoj politici, ostaje primjetnim gotovo isključiva zaokupljenost autora da na osnovu svih navedenih faktora istakne političku stranu mletačke povijesti toga vremena kao najznačajniju i istraživačke pažnje najprivlačniju problematiku. Pored toga, problematika mletačke politike spram istočnojadranske obale ostala je u potpunosti

neizrečena, spomenuta tek u sklopu otonsko-mletačkih odnosa, često bez razjašnjenja i iscrpnijeg objašnjenja stvarne pozadine i posljedica nekih događaja koji se spominju samo usputno, a bez kojih također nije moguće u potpunosti shvatiti vanjsku politiku Venecije tijekom cjelokupnog analiziranog razdoblja (pogibija dužda Petra I Kandijana 887. godine kod Makarske, pohod mletačke flote na Neretvane 948. godine, dekret o zabrani trgovine robljem 960. godine, ugovor sa Koprom 977. godine, itd.).

Neveliko djelo G. Ortallija stoga je, poradi krajnje ograničenosti na isključivo jednosmjernan i uzak aspekt mletačke politike X stoljeća, a za koju problematiku zasigurno predstavlja svojim novim tumačenjima i teorijskim postavkama zanimljivo djelo, za nas nedovoljno upotrebljivo i nedostavno djelo, te nam, poput, mnogih djela zapadnoeuropske historiografije, iznova potvrđuje njihov krajnje slab interes za istraživanje i uklapanje odsječaka hrvatske povijesti u sklop europske povijesti kojoj su naši krajevi po svim aspektima svoga onodobnog razvoja nedvojbeno pripadali.

Lovorka Čoralić

A. J A M B R E Š I Ć, LEXICON LATINUM (reprint)
Zavod za hrvatski jezik, Zagreb 1742-1992.

Kod nas je prisutna briga oko proučavanja srednjovjekovne i novovjekovne klasične baštine. Ona se odnosi ne samo na povijesne dokumente, jer je latinski bio diplomatski jezik sve do pol XIX. st, nego i na pravnu, medicinsku, filozofijsku, teološku, prirodoslovnu i ostale znanosti. Da bi se mogli bolje razumjeti i proučavati relevantni tekstovi prošlih vremena, sastavljaju se novi ili u reprintu tiskaju stariji latinsko-hrvatski rječnici.

Izdvojimo nekoliko pothvata takve vrste u Hrvatskoj. Na prvom je mjestu, zacijelo, u izdanju HAZU voluminozni »Lexicon latinitatia medii sevi Iugoslaviae« I-VII, Zagreb 1969-1978. Zatim pretisak pavlinca J. Belloszenez, »Gazophylacium illyrico-latinum«, II, Liber-Mladost 1972. Slijedi pretisak F. Vrančić, »Dictionarium quinque nobillissimarum Evrope lingvarum«, Liber 1971. i Novi Liber 1992. Usporedo s tim pojavio se i reprint hrvatsko-latinskog rječnika isusovca J. Habelić, »Dictionar ili rechi szlovenszke«. Kršćanska sadašnjost, 1989.

Toj obitelji pridružio se i reprint višejezičnog rječnika isusovca A. Jambrešić, »Lexicon latinum«, u punom naslovu »Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples in usum potissimum studiosse iuventutis digstum ab Andrea Jambressich, Societatis Iesu scerdote, Croata Zagoriensi« u izdanju Zavoda za hrvatski jezik Hrvatskog filološkog instituta, Zagreb 1992.

U poticaju i obrazloženju ovog pothvata navodi se: »Ovim se izdanjem obilježava 250. obljetnica objavljivanja prvotiska (Zagreb, 1742) i 750. obljetnica »Zlatne bule«, kojom je Zagreb 1242. godine proglašen slobodnim kraljevskim gradom«.

U već spomenutim objavljenim reprintima napisani su potrebni »Dodaci« u kojima znanstvenici iz struke objašnjavaju važnost i značenje autora i djela. Kod Belostenca je to učinio J. Vončina; kod Vrančića Lj. Jonke i V. Putanec; kod Habelića J. Bratulić i V. Horvat.

U reprintu Jambrešićeva Lexicona u »Dodatku« sudjeluje nekoliko stručnjaka.

A. Šojat, popratio je izdanje raspravom »Latinsko-hrvatsko-njemačko-madžarski rječnik Franja Sušnika i Andrije Jambrešića« (III-XXVIII). Upoznaje čitaoca da »rječnici koje su izradili redovnici idu među prve i najbolje rječnike stare hrvatske leksikografije, njima se (uz leksikografska djela neredovnika i svjetovnjaka usp. Vrančićev, Tanzlinger-Zanottijev, Vitezovićem, Patačićev rječnik) Hrvatska pridružila izvanredno razvijenom leksikografskom radu u Srednjoj i Zapadnoj Europi, a hrvatska kultura približila europskoj razini svojega vremena.

Jedan od najznatnijih rječnika naše prošlosti je ovaj *Lexicon latinum*, koji se ponovno izdaje nakon dva i po stoljeća. Preda nije prvi višejezični hrvatski rječnik, on je među višejezičnima jedan od najopsežnijih. Izvanrednim izborom latinskih riječi i njihovih prijevoda na tri jezika, izazvao je veliko zanimanje ne samo u Hrvatskoj nego i u Europi, osobito u njemačkim zemljama i u Mađarskoj, tako da se danas u Hrvatskoj čuva tek malen broj primjeraka.

To je veoma iscrpan rječnik, i po svojim natuknicama (ipak, znatno je manje natuknica nego što ih je u Belostenčevu rječniku) i po svojim hrvatskim, njemačkim i

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.